

Återintroduktion av arter

Introduktion

Vi befinner oss i en naturkris och den biologiska mångfalden är hotad. 4746 arter i Sverige är rödlistade (Artdatabanken, 2020). Huvudanledningarna är förlust av livsmiljöer, jakt och annan exploatering, föroreningar, klimatförändringar och invasiva arter. Mänsklig aktivitet är orsaken till det mesta. Samtidigt så är vi människor helt beroende av biologisk mångfald och fungerande ekosystem. Att bevara den biologiska mångfalden är därför viktigt för att säkerställa förutsättningarna för vår överlevnad.

En viktig, och ödesdiger, följd av landskapsförändringar är att mängden lämpligt habitat minskar. Samtidigt leder exploateringen av livsmiljöer till ökad fragmentisering och minskad konnektivitet vilket i sin tur leder till att spridning av djur och växter försvåras. Följden blir att populationer av en art kan bli isolerade från varandra, vilket ökar sårbarheten och behovet av åtgärder.

Naturvårdsverket (Wetterin, 2008) definierar återintroduktion som "Försök att genom utsättning inom en arts kända ursprungliga utbredningsområde återetablera arten på en lokal där den tidigare har förekommit, men numera är utdöd eller försvunnen från." En återintroduktion innebär alltså utsättning i syfte att på nytt etablera en art på en plats den funnits tidigare men nu försvunnit från, i motsats till populationsförstärkning där man sätter ut individer i en befintlig population. En viktig förutsättning för att en återintroduktion ska lyckas är att orsakerna till att arten försvann har åtgärdats.

I detta positionspapper fokuserar vi på återintroduktion på nationell nivå - det vill säga återintroduktion i naturvårdande syfte av arter som tidigare funnits naturligt i Sverige.

Lagstiftning och internationella åtaganden

Återintroduktion av arter regleras på flera olika sätt.

Internationella åtaganden kring biologisk mångfald ställer inget konkret krav på att återintroducera arter som tidigare funnits i landet, men uppmuntrar det som ett möjligt verktyg bland flera som kan hjälpa att bidra till att uppnå åtaganden. Detta gäller konventionen om biologisk mångfald och Bernkonventionen. Art- och habitatdirektivet säger (artikel 22a) att medlemsstaterna ska "undersöka om det är önskvärt att återinföra arter i bilaga 4 som är inhemska på deras territorium i fall då detta skulle kunna bidra till bevarandet av dessa arter [...]"

När projekt kring återintroduktion genomförs finns det nationell lagstiftning samt EU:s art- och habitatdirektiv att ta hänsyn till. Tillstånd och dispenser kan krävas, för såväl åtgärder, utsättning, transport och handel. Utsättning regleras i jaktlagstiftningen samt fiskelagstiftningen.

Det finns riktlinjer för utsättning i olika syften, dels från IUCN (2013), dels från Naturvårdsverket (Wetterin, 2008). En uppdatering av Naturvårdsverkets riktlinjer planeras. Riktlinjerna lyfter bland annat vikten av planering och av att följa en tydlig utsättningsplan, samt av uppföljning. De framhåller även vikten av andra typer av bevarandearbete i samband med utsättning av arter, som tex skydd och restaurering. Enligt Naturvårdsverkets riktlinjer bör huvudsyftet med en utsättning vara att återetablera eller skapa en livskraftig, reproducerande population i naturen av en art, underart eller varietet som lokalt, nationellt eller globalt har minskat starkt, försvunnit eller utrotats i vilt tillstånd. Vidare bör utsättningen ske i artens naturliga livsmiljö och kända utbredningsområde, och genomföras på sådant sätt att populationen kräver minsta möjliga förvaltning på lång sikt.

Viktiga överväganden inför återintroduktion

Det finns en mängd olika saker att ta hänsyn till i planeringen inför en återintroduktion, och mycket anpassning krävs från fall till fall. Olika arter har olika ekologi och hot och därmed olika förutsättningar till återintroduktion. Till att börja med behöver anledningen till att arten försvann från första början vara löst eller på väg att lösas. Det behöver också finnas ett tydligt syfte och målsättning med åtgärden. En sådan målsättning kan röra antingen att bevara en specifik art, att låta en art vara en symbol för bevarandearbete för flera medföljande arter (paraplyart) eller att med den återintroducerade artens hjälp återställa ekosystemfunktioner på landskapsnivå, som tex betesregimer.

Återintroduktion av en art kan inte vara den enda åtgärden i bevarandearbetet. Inför, och parallellt med, en återintroduktion behövs en analys av artens naturliga habitat, dess utbredning och spridningsmöjligheter i landskapet. Är förutsättningarna för långsiktig etablering och fortlevnad för en population tillräckliga? Finns det möjlighet för arten att sprida sig naturligt till landet eller lokalen? I så fall bör detta alternativ prioriteras i första hand, tex genom restaureringsåtgärder för att underlätta naturlig spridning. Det är avgörande med tillräckligt god kunskap om artens grundläggande behov, habitat och levnadssätt. Detta inkluderar eventuella följearter och symbioser, spridningsvägar och hot. Det behöver också utredas ifall det skett ytterligare förändringar av livsmiljön som negativt påverkar förutsättningarna och lämpligheten för återintroduktion, eller ifall andra arter fyllt tomrummet efter arten i fråga när den försvunnit. Här kan det ha betydelse hur länge sedan det var som arten försvann.

Det finns också en del risker att ta hänsyn till, och dessa behöver vägas mot nyttan. Dels får insamling av individer för utsättning och/eller avel inte skada källpopulationen. Den introducerade populationen bör ha så stor genetisk bredd som möjligt, men komma från samma variant eller underart som den tidigare utdöda populationen.

Återintroduktion av vissa arter kan medföra risk för konflikter eller smittspridning. Stora djur, med stor påverkan på sin livsmiljö, kan till exempel orsaka skador genom bete eller trafikolyckor. Förebyggande arbete, samverkan med lokalbefolkning, riskspridning, eventuella ersättningsmodeller för att kompensera skador som uppstår kan vara vägar runt detta. Ersättningsmodeller rekommenderas dock inte som långsiktig lösning (Thulin mfl, 2023).

Återintroduktionsprojekt innebär höga kostnader. Erfarenhet från tidigare projekt visar att arbetet ofta behöver pågå under lång tid, kombineras med andra insatser (tex restaurering) och ha realistiskt uppsatta mål. Långsiktig finansiering och förvaltning behöver därför säkerställas, och en långsiktig planering och ägandeskap finnas. Det är mer kostnadseffektivt att bevara arter och sätta in insatser innan de försvinner från landet.

Ekosystemingenjörer, arter som har stor påverkan på sin omgivning, kan ha stor betydelse för att återställa livsmiljöer och funktioner i ekosystemen genom exempelvis dämning eller bete. Trots riskerna, kan det motiveras att sådana arter prioriteras för återintroduktion eftersom det kan effektivisera bevarandet att gynna en mängd följearter och minska kostnaderna för aktiv förvaltning av livsmiljöerna på sikt. Riskerna innebär exempelvis ekonomiska konsekvenser som skördefall eller skada. När en återintroduktion planeras behöver därför risker och nytta vägas in samt fördelning av skadeansvar övervägas.

Det är viktigt med regelbunden uppföljning och strategier för att hantera eventuella risker, samt att säkerställa tillräcklig långsiktig finansiering. Vanligtvis behöver ett återintroduktionsprojekt ske parallellt med andra delar av bevarandestrategier, som tex restaurering och skydd av livsmiljöer, förbättra spridningsvägar och reglera jakt. Uppföljning behöver också säkerställa att introduktionen inte ger negativa effekter på andra arter.

Vid återintroduktion av djur som kan vara intressanta att jaga, nämns emellanåt argumentet att det kan främja acceptans om jakt tillåts även tidigt i processen med återintroduktion. Naturskyddsföreningens inställning till jakt är att det enbart ska ske på livskraftiga populationer utan att påverka den långsiktiga överlevnaden, vilket bör appliceras även i detta fall så att återintroducerade arter inte jagas förrän långsiktigt livskraftiga populationer uppnåtts. För arter som skyddas från jakt enligt Art- och habitatdirektivet gäller detta vid återintroduktion inom det naturliga utbredningsområdet.

Naturskyddsföreningen anser:

- **Att** återintroduktion enbart ska ses som en sista utväg. Det är bättre, både ekologiskt och samhällsekonomiskt, att i första hand fokusera på bevarandeåtgärder innan arten dör ut.
- **Att** återintroduktion av arter kan vara en lämplig åtgärd under vissa förutsättningar.
- **Att** riktlinjerna från Naturvårdsverket och IUCN ska följas.
- **Att** en återintroduktion måste föregås av gedigen analys över risker och förutsättningar, och bara ske där förutsättningar för en långsiktigt lyckad etablering finns, exempelvis vad gäller mängd lämplig livsmiljö.
- **Att** samtidigt bredare bevarandearbete ska prioriteras högt och är en förutsättning för lyckad återintroduktion. Det kan exempelvis handla om att åtgärda hoten mot arten, restaurera, sköta och skydda livsmiljöer samt förbättra spridningsmöjligheterna.
- **Att** utsättning bör ske i redan skyddade områden eller att områden ges skydd vid utsättning.
- **Att** jakt och fiske inte ska bedrivas på återintroducerade arter förrän populationen är att anse som livskraftig. Återintroducerade arter och dess miljöer behöver ges adekvat skydd och långsiktiga förutsättningar.
- **Att** vissa typer av arter kan vara extra värdefulla att återintroducera, tex ekosystemingenjörer som bidrar till att återställa funktioner i ekosystemet, samt paraplyarter där åtgärder samtidigt gynnar en mängd andra arter.

Referenser

SLU Artdatabanken (2020). Rödlistade arter i Sverige 2020. SLU, Uppsala

IUCN/SSC (2013). Guidelines for Reintroductions and Other Conservation Translocations. Version 1.0. Gland, Switzerland: IUCN Species Survival Commission, viiii + 57 pp.

Thulin C-G, Ausilio GM, Sannö A, Niklasson M, Kjellander P (2023). Genomförbarhetsanalys av återintroduktion av visent (*Bison bonasus*) till Sverige. Sveriges lantbruksuniversitet, dnr SLU.afb.2023- 11

Wetterin, M (2008). Utsättning av vilda växt- och djurarter i naturen. Naturvårdsverket (dnr 401-3708-08 NI), pp 1-12